

**Pr. lect. dr. Sorin Marinescu,
Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie,
Universitatea „Dunărea de Jos“ din Galați**

CUVÂNT, COMUNICARE, COMUNIUNE – SFÂNTUL ATANASIE CEL MARE ȘI ACTUALITATEA TEOLOGIEI LOGOSULUI –

Abstract: *A common place of the major public debates it is represented by the both material and spiritual crisis, which is nothing less than the reflection of a crisis at the level of communication between persons, under two aspects: first of all, the communication it restrains its sense to a simple transfer of ideas – verbal or non-verbal – in an unholy world and it doesn't mean anymore “to impart” or “to give”. Second of all, the word, mean of communication, passes through a fast process of impoverish of his reason senses. In the age of television and computer – with the accent on the image – (the word) becomes a simple label of the image, signifying only what can be seen.*

We consider that the reevaluation of the word and communication, from the spiritual perspective of the Holy Church Fathers, represents a very useful mean of recovery.

The theology of Saint Athanasius the Great is a theology of the Logos, seen as a divine Person, equal with the Father and with the Holy Spirit. The Logos as a Person, from who spreads the reasons of all things, and Word, who speaks through all the things, wanting to connect the people with Himself, is both the Creator and The One Who takes care of the world, but also The Saviour. From the Word of God (Logos), as a supreme Reason, results the senses of all those that were created; in the same time, in communion with Him, as the Subject of all the words, everything has life.

The absence of the communion with Him and with fellow creatures, showed through a lack of communication or a substitute of communication with the other, given by the modern technology, means missing the vocation of person – image of God, but also alienation, estrangement from God, from our fellow creatures, and especially from ourselves, having as consequence the obsession of the absurdity of the existence.

Keywords: *communion, person, sense, dialogue, word, communication.*

Un loc comun al principalelor dezbateri publice contemporane îl reprezintă criza actuală, materială și spirituală, care nu este însă altceva decât reflexul unei crize la nivelul comunicării interpersonale, sub două aspecte: în primul rând, comunicarea își restrânge sensul la simplul transfer de idei – verbal sau nonverbal – într-o lume desacralizată, nemaînsemnând „împărtășire”, „dăruire”, „cuminecare”. În al doilea rând, cuvântul, vehicul al comunicării, trece printr-un proces accelerat de sărăcire a sensurilor – rațiunilor sale, în era televiziunii și a computerului – deci a accentului îngroșat pe imagine – devenind o simplă etichetă a imaginii, desemnând exclusiv ceea ce se vede. Considerăm că reevaluarea cuvântului și comunicării din perspectiva duhovnicească a Sfinților Părinți ai Bisericii reprezintă un demers de recuperare foarte necesar. Crezând în Dumnezeu ca în Absolutul personal și iubitor¹ care ne-a adus la existență, omul se regăsește pe sine și îi redescoperă pe ceilalți ca frați, având același Tată ceresc, în măsura în care redescoperă chipul lui Dumnezeu-iubire în sine însuși. Iar aceasta se întâmplă dacă: 1) tinde către împlinirea vocației spre absolut – setea nepotolită de cunoaștere și comuniune; 2) își urmează vocația de persoană, ce are ca trăsătură definitorie comunicarea, experierea alterității lui Dumnezeu și a celor ce poartă chipul lui Dumnezeu, și dialogul iubitor cu celălalt; 3) înțelege comunicarea ridicată la nivelul comuniunii în iubire, după chipul Sfintei Treimi.

Pecetea treimică primită prin actul creației configurează omul după chipul supremei existențe dialogice și iubitoare. Din această perspectivă, teologia Sfântului Atanasie cel Mare, accesibilă nouă, românilor, mai ales prin traducerile părintelui Dumitru Stăniloae și prin studiile adăugate și notele de subsol, conectată la realitățile contemporane, reprezintă o cheie necesară pentru a descifra și desfășura din nou sensurile originare ale cuvântului și comunicării, pentru refacearea legăturii cu Dumnezeu și cu semenii; dar și pentru re-cunoașterea noastră de către noi înșine ca și chipuri ale lui Dumnezeu și frați, fii ai aceluiași Tată ceresc.

1. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 1987, p. 157.

Lumea însăși trebuie văzută ca rostire-rostuire divină și operă a Cuvântului creator, dar de preț pentru omul-cuvânt cuvântător. Avându-și originea în iubirea liberă a comuniunii trinitare, lumea este adusă la existență prin Cuvânt, care este ipostas divin, Fiul lui Dumnezeu – Logosul, și care îi imprimă un rost, un sens, nedespărțit de iubire. Oamenii înșiși, chipuri ale Logosului, sunt aduși la existență pentru a se bucura de o iubire eternă, și aceasta le dă un sens, o rațiune de a fi, imprimată prin Logosul divin, Fiul iubit al Tatălui, prin care Tatăl își extinde iubirea asupra lor². Prin aceasta, firea omenească are sădită în sine putința de a fi unită cu Logosul și de a fi mediu de manifestare a lui Dumnezeu, care intră în dialogul iubirii cu cei creați după chipul Logosului. Iar acest dialog este purtat de rațiunea omenească, cu Rațiunea divină creatoare, „prin care toate s-au făcut” (In. 1, 3), prin rațiunile lucrurilor: „Căci Dumnezeu, Făcătorul și Împăratul tuturor, a făcut neamul omenească prin Cuvântul Său și Mântuitorul nostru Iisus Hristos, după chipul Său, și l-a alcătuit ca văzător și cunoscător al celor create (al celor ce sunt) prin asemănarea cu El”³.

Așadar, toate cele create au o raționalitate, sunt sensuri încorporate, date de Logosul divin pe măsura înțelegerii omenești, au o bază în raționalitatea transcendentă a Cuvântului lui Dumnezeu. Omul poate astfel să răspundă chemării sale spre absolut prin contemplarea duhovnicească a lumii, prin ale cărei rațiuni poate, pe de o parte, să-L cunoască pe Cuvântul creator, pe de altă parte, poate purta un dialog cu El⁴.

Omul poate intra deci în comuniunea de viață eternă cu Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, se poate împărtăși de viața nemuritoare a lui Dumnezeu, care poate fi văzut de el doar prin Cuvântul Lui, raționalitatea Lui, care se revelează în raționalitatea lumii pe seama subiectului rațional uman, pe care însă îl transcende⁵. Numai pentru că Logosul

2. Sfântul Atanasie cel Mare, *Scrieri. Partea I. Cuvânt împotriva elinilor. Cuvânt despre întruparea Cuvântului. Trei cuvinte împotriva arienilor*, trad., introducere și note de pr. prof. Dumitru Stăniloae, în col. „Părinți și scriitori bisericești”, vol. 15, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1987, *Introducere*, p. 18.

3. *Ibidem*, *Cuvânt împotriva elinilor*, p. 31.

4. *Ibidem*, nota 8.

5. *Ibidem*, nota 10.

a întipărit în om chipul lui Dumnezeu, omul a devenit capabil să-L vadă pe Creator și să fie luminat de Acesta, contemplând rațiunile lucrurilor⁶.

Contemplarea sensurilor sădite de Cuvântul în lume înseamnă de fapt un continuu dialog al oamenilor cu Tatăl ceresc, care este obârșia cuvântului, înseamnă o conștientizare a filiației divine și a bucuriei tot mai mari de a-L vedea și a-L „agrăi“ pe Tatăl creator: „Văzând Cuvântul, vede în El și pe Tatăl Cuvântului, îndulcindu-se de vederea (contemplarea) Acestuia și înnoindu-se prin dorul de El”⁷.

Suntem după chipul Cuvântului sau Rațiunii supreme și prin mintea noastră, centrul și vârful sufletului nostru, calea conștientă spre Cuvântul divin, care este „Calea” prin excelență. El este mai presus de minte, dar mintea trebuie să stea în legătură cu El, prin dialogul cugețării, întreținut de aspirația permanentă a minții noastre de a sta în legătură dialogică cu Creatorul, aspirație sădită de altfel de El Însuși în noi, prin actul creației. Calea spre Dumnezeu, arată Sfântul Atanasie, este sufletul fiecăruia și mintea din el⁸.

Întreținerea acestui dialog mântuitor este însă condiționată permanent de raportarea față de lume ca față de un dar prețios de la Dumnezeu și asumarea cu responsabilitate de către om a statutului de „rege al creației”. Lumea și lucrurile din ea, prin folosirea de către om în chip egoist, exclusivist, pătimas, se opacizează, având drept consecință fracturarea dramatică a dialogului cu Creatorul. „Oamenii se pot întoarce numai dacă leapădă întinăciunea a toată pofta pe care au îmbrăcat-o și se spală atât de mult, până se curăță de tot ce s-a adăugat sufletului ca străin de el (...), ca să poată să contemple în el Cuvântul (Rațiunea) Tatălui, după care a și fost făcut la început”, arată Sfântul Atanasie⁹. Căci Logosul este Înțelepciunea în Sine, Puterea în Sine, proprie Tatălui, Lumina în Sine, Virtutea în Sine¹⁰. Iar un suflet prea legat

6. Prof. dr. Stylianos G. Papadopoulos, *Patrologie*, vol. II/1, Ed. Bizantină, București, 2009, p. 279.

7. Sfântul Atanasie cel Mare, *op. cit.*, p. 32.

8. *Ibidem*, p. 63.

9. *Ibidem*, p. 69.

10. Claudio Moreschini, *Istoria filosofiei patristice*, trad. de Alexandra Chescu, Mihai-Silviu Chirilă și Doina Cernica, Editura Polirom, București, 2009, p. 619.

de cele sensibile, trecătoare, compuse, nu poate întreține un dialog al iubirii cu Rațiunea personală supremă, care nu mai poate fi cunoscută și înțeleasă.

S-ar putea pune întrebarea de ce Dumnezeu a ales să dialogheze cu cei creați după chipul Său prin rațiunile sădite în lucruri și nu în mod direct, arătându-Se în chip descoperit. Răspunsul este oarecum cuprins în întrebare, căci dacă suntem după chipul lui Dumnezeu, care este liber la modul absolut, atunci și noi avem darul libertății nealterate, ca parte fundamentală a chipului și asemănării. Or, pentru ca acest dar fundamental al nostru să nu fie alterat și Dumnezeu să nu-și desființeze propriul chip în noi, nu ni se revelează direct, pentru a nu ne copleși. „El ni se descoperă în mod discret, potrivit puterilor noastre, îngăduindu-ne să fim stăpâni asupra lumii pe care ne-a dăruit-o. De altfel, dragostea pe care un tată o manifestă față de fiii lui este și trebuie să fie discretă, nu trebuie să-i strâmtoreze sau să-i priveze de libertate printr-o prezență copleșitoare. Iată de ce, deși nu se arată ochilor sub rânduiala și armonia celor contrare, este de cugetat Cărmuitorul și Orânduitorul și Împăratul”¹¹.

În al său „Cuvânt împotriva elinilor”, Sfântul Atanasie cel Mare face o clară și necesară distincție a sensurilor „Logosului”, termen preluat din filosofia stoică, dar îmbogățit și înnobilat prin înduhovnicire. Logosul poate desemna trei feluri de rațiuni: 1) rațiunea împletită și crescută cu fiecare din cele făcute, numită și rațiune seminală („logos spermatikos”), care este neînsuflețită, nu cugetă și nu înțelege – cea care desemnează sensul, rostul unui lucru anume; 2) rațiunea omului, care, pusă în legătură de Creator cu rațiunile lucrurilor (Adam a dat nume tuturor făpturilor), exprimă înțelegerea lor prin cuvinte, compuse din silabe și arătându-și înțelesul în aer; 3) Rațiunea divină sau „Cuvântul propriu și unic al Tatălui”, care a izvorât la întemeierea lumii rațiunile lucrurilor, din care acestea au crescut; iar rațiunea umană este după chipul Rațiunii divine, putând cunoaște rațiunile lucrurilor și având efect asupra lor, deși nu poate da ființă acestora, asemenea Rațiunii divine¹². Pornind de la această distincție, părintele Stăniloae

11. Sfântul Atanasie cel Mare, *op. cit.*, p. 72.

12. *Ibidem*, p. 76.

arată modul în care rațiunea umană se raportează la Rațiunea divină, dar și explică felul în care pecetea treimică primită de om în actul creației determină în acesta vocația comunicării, vocația de persoană – chip al Logosului, care determină capacitatea de participare la viața Sfintei Treimi¹³. Astfel, omul este în două moduri un chip al Sfintei Treimi: a) prin legătura ce o are ca „eu” cu un „tu” și cu un „el”, de care vorbesc cei doi dintâi și b) prin dialogul interior ce-l poartă cu rațiunea sa, prin care arată că este o ființă duală potențial. Deci omul poate purta oarecum un dialog despre sine cu rațiunea sa, cunoscându-se, dar poate purta prin ea un dialog și cu alții. Acest dialog, nedeplin în om, este perfect în Dumnezeu, între Tatăl care naște Rațiunea și această Rațiune, care este un alter-ego cu care Tatăl poate vorbi. În același timp, Rațiunea lui Dumnezeu-Tatăl este nu numai Logos, adică Rațiune sau Cuvânt, ci „autologos” sau „autorațiune”, cu caracter ipostatic și necreată. Pe câtă vreme rațiunea omului nu este unită în interior cu cel cugetat sau cu cel căruia îi vorbește¹⁴.

Sfântul Atanasie cel Mare face o distincție clară între Cuvântul divin și cuvântul omenesc. La Dumnezeu, Rațiunea este Cuvânt și Cuvântul este Rațiune, Cuvântul-Logos nefiind compus, ci desăvârșit. La oameni, cuvintele sunt alcătuite din silabe, exprimând, de asemenea, noțiuni sau sensuri compuse, care oglindesc faptul că rațiunea umană însăși, deși una, este în același timp compusă, deci nedesăvârșită¹⁵.

Legătura dialogică iubitoare între om, prin rațiunea sa, și Cuvântul-Rațiune divină condiționează însăși existența lumii, care, fără ridicarea ei în lăuntrul dialogului etern și iubitor între Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, s-ar îndrepta spre neant, spre desființare. Or, lumea rămâne cosmos, armonie, frumusețe, unitate, pentru că Cel care a creat-o și o susține este Rațiunea ipostatică supremă, care Se reflectă în raționalitatea creației, subiectul rațional uman care constată toate acestea nefiind altceva decât un reflex al Cuvântului dumnezeiesc¹⁶. Fără a conștientiza

13. Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. I, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 2003, p. 408.

14. Sfântul Atanasie cel Mare, *op. cit.*, p. 76-77, nota 92.

15. *Ibidem*.

16. *Ibidem*, p. 80, nota 99.

za aceasta, omul este incapabil de a redobândi cunoașterea lui Dumnezeu și comuniunea cu El, prin urmare, existența însăși¹⁷.

Referindu-se la raportul dintre Cuvântul-Fiu și Tatăl ceresc, Sfântul Atanasie cel Mare face o interesantă analogie cu mintea umană, care izvorăște cuvântul: „Căci dacă și cuvântul care provine din oameni ne face să ne gândim la minte ca la izvorul lui și, concentrându-ne asupra cuvântului, vedem prin gândire mintea indicată de el, cu atât mai mult, cunoscând printr-o mai mare imaginație și printr-o înălțare fără asemănare puterea Cuvântului, ajungem la ideea Tatălui cel bun al Lui, cum zice Însuși Mântuitorul: «*Cel ce M-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl*» (In. 14, 9)”¹⁸.

Dacă prin cuvânt, prin rațiune, se face cunoscut conținutul indefinit al minții, infinitul Tatălui se descoperă în unicul Cuvânt și Fiu al Lui, acel „Cineva apropiat”, cum spune Sfântul Atanasie cel Mare, către care Tatăl a rostit cuvintele Sale la facerea lumii. Lumea devine astfel, de la începutul ei, rod al rostirii divine și manifestare a comuniunii dialogice din Dumnezeu. Creația primește astfel pecetea filiației, unită cu Fiul în dragostea ei față de Tatăl, și, din această perspectivă, nu poate fi socotită opera unei decizii arbitrare sau a unei necesități, interne sau externe, care ar limita libertatea Creatorului. Iubirea înseamnă libertate, iar lumea este opera unui act de iubire a lui Dumnezeu, descoperit în sfătuirea atotiubitoare, și nu emanația unei ființe supuse unor legi oarbe¹⁹.

Dacă în „Cuvânt împotriva elinilor” Sfântul Atanasie cel Mare ne vorbește mai cu seamă despre Cuvântul creator al lui Dumnezeu, Rațiunea supremă care izvorăște rațiunile lucrurilor și după al cărei chip a fost configurată rațiunea umană, în „Tratatul despre întruparea Cuvântului” ne descoperă același Cuvânt, Cel ce re-crează lumea, care „printr-însul s-a făcut” și îl mântuie (salvează, vindecă) pe om, cu întreaga creație. Prin întrupare, Cuvântul creator nu doar le vorbește oamenilor căzuți de la vederea și comunicarea cu El, dar va și curăți de patimi trupul omenesc ca prezența Lui și cuvintele Lui să fie percepute

17. Prof. dr. Stylianos G. Papadopoulos, *op. cit.*, p. 281.

18. Sfântul Atanasie cel Mare, *op. cit.*, p. 82.

19. *Ibidem*, p. 84, nota 103.

mai clar de cei creați după chipul Său, ființe raționale și cuvântătoare. Tocmai aceste atribute le conferă oamenilor capacitatea de a trăi veșnic și tensiunea spre absolut, căci Dumnezeu, „împărtășindu-le și din puterea cuvântului Său, pentru ca, fiind un fel de umbre ale Cuvântului și fiind cuvântători, să se poată menține în fericire, trăind în rai viața cea adevărată, și anume cea a sfinților”²⁰.

Omul este chip nemuritor al lui Dumnezeu tocmai pentru că este „cuvânt cuvântător”, raționează și vorbește, iar dorința neîncetată de cunoaștere și comuniune îl arată a fi creat spre nemurire. De altfel, omul a fost chemat de Fiul la existență și prin cuvânt în sens propriu, prin inițierea celui dintâi dialog cu el, care i-a conferit viața însăși, prin comuniunea cu Creatorul. Părintele Dumitru Stăniloae arată: „Dacă și cuvântul semenului îmi dă curaj în tristețea mea, îmi întărește viața, de ce n-ar putea Cuvântul suprem, Izvorul tuturor cuvintelor dătătoare de putere ale semenilor, să-mi dea chiar existența?”²¹.

De o importanță covârșitoare este sublinierea de către Sfântul Atanasie cel Mare a faptului că dialogul dintre Cuvânt și om și permanentizarea lui sunt posibile prin harul dumnezeiesc, interfața și firul direct de comunicare între Creator și creatură: „Căci Dumnezeu nu ne-a făcut numai din cele ce nu sunt, ci ne-a dăruit și viețuirea după Dumnezeu, prin harul Cuvântului”. Ne împărtășim, așadar, de Cuvântul lui Dumnezeu, intrăm în comuniune cu Dumnezeu nu prin fire, ceea ce ar însemna expresia unei viziuni panteiste, ci prin har, care intermediază dialogul nostru prin rațiune și cuvânt cu Dumnezeu-Cuvântul, care este transcendent omului.

Am fi rămas însă în împărtășirea după har prin Cuvântul doar „dacă am fi rămas buni”, adică în ascultare față de El. Întreruperea comunicării cu Dumnezeu-Izvorul vieții a însemnat pierderea harului, stricăciunea și moartea. În absența dialogului iubitor, a comunicării responsabile cu Cuvântul lui Dumnezeu, trupul, lipsit de puterea spiritului asupra lui, tinde spre „desfacerea în cele dintru care a fost alcătuit” ca printr-o lege firească, într-o cădere liberă, o perpetuă înaintare spre neantul din care a fost adus la existență. Întrucât omul singur nu

20. *Idem, Tratat despre întruparea Cuvântului*, p. 92.

21. *Ibidem*, p. 94, nota 14.

se putea izbăvi din această alunecare spre neființă, Dumnezeu, Tatăl cel iubitor, Îl trimite pe Fiul și Cuvântul Său să Se întrupeze, pentru a redobândi și ca om harul pierdut de oameni și a reface dialogul dător de viață între om și Creatorul său: „Din pricina aceasta, Cuvântul netrupesc, nestricăcios și nematerialnic al lui Dumnezeu vine în latura noastră, nefiind departe nici înainte (...), vine pogorându-se cu iubirea Sa de oameni și cu arătarea Sa”²².

Între Logosul care Se întrupează și Tatăl – arată Sfântul Atanasie – există același raport care subzistă, în cazul oamenilor, între logos și intelect, între cuvânt și gând, care este produsul imaterial al minții, și minte, care este originea sa²³. Scopul întrupării Logosului divin nu este numai restabilirea comuniunii între om și Dumnezeu, ci și între om și semenii săi, căci, asumându-și rațiunea cuvântătoare și trupul omenesc, El întărește și comuniunea între subiectele rațional-cuvântătoare, pentru o comunicare care curăță prin trupurile lor, prin cuvintele lor. Astfel, Dumnezeu-Cuvântul Se îmbracă în trup omenesc, care devine „templu” al Său, și, în același timp, „unealtă, organ” pentru comunicarea cu oamenii. Aceasta arată valoarea trupului omenesc în viziunea Sfântului Atanasie cel Mare, trup care astfel participă la calitatea omului de „chip al lui Dumnezeu”, împreună cu sufletul, la a cărui calitate de subiect participă. În același timp, prin trup omul comunică și cu lumea, trupul fiind inserarea sufletului în ordinea materială a lumii; astfel, „între rațiunea-subiect a sufletului și raționalitatea-obiect a trupului este o misterioasă inarticulare”²⁴, un raport similar cu cel între Logosul-Subiect și rațiunile lucrurilor, sădite de El în creație. „Dumnezeu-Cuvântul, Izvorul cuvintelor, Cuvântătorul prin excelență al tuturor cuvintelor în mod nesonor, Se face Subiectul cuvintelor omenesci sonore”²⁵.

După căderea în păcat, întunecarea chipului lui Dumnezeu în om a însemnat pervertirea comunicării, oamenii ajungând să-și comunice unii altora, prin trup, stricăciunea și moartea, în timp ce Cuvântul lui Dumnezeu le comunică prin trup puterea de a birui păcatul și moar-

22. *Ibidem*, p. 98-99.

23. Claudio Moreschini, *op. cit.*, p. 619.

24. Sfântul Atanasie cel Mare, *op. cit.*, p. 99.

25. *Ibidem*, p. 100.

tea, puterea de a învia. De altfel, numai prin trup se putea reface deplina comunicare între Dumnezeu și oameni, pentru ca Dumnezeu să le transmită acestora viața Lui nemuritoare.

Întruparea Cuvântului – Rațiunea supremă – a însemnat recuperarea de către om a rațiunii proprii existenței, a sensului vieții – viața veșnică a persoanei, în comuniunea ei fără de sfârșit cu Persoana supremă și cu semenii. Omul este salvat astfel de la căderea abisală în materialitate și din iluzia unei pseudo-fericiri date de amăgirile plăcerilor de o clipă, care nu pot oferi decât senzația unui gol de existență, senzația absurdului existenței, prin lipsa cunoașterii adevărate și a comuniunii cu Izvorul vieții. Dumnezeu restaurează prin Cuvântul Său, din iubire, comunicarea cu oamenii, pe care i-a creat din iubire, pentru a-L cunoaște și a se împărtăși de El, capabili de legătura dialogică responsabilă cu El. Astfel, Sfântul Atanasie cel Mare întreabă retoric: „Ce trebuia să facă Dumnezeu? Să tacă în fața acestor stări așa de nenorocite și să-i lase pe oameni amăgiți de demoni și să nu-L cunoască pe El?”²⁶. Astfel încât Dumnezeu alege să îi „agrăiască” pe oameni prin Cuvântul Său²⁷, care, prin întrupare, jertfă și înviere, îi recapitulează în Sine pe toți cei creați după chipul Său, restabilind în Trupul Lui cel înviat din morți, asemenea unui vas comunicant, legătura dialogică iubitoare între om și Creator. Redobândirea acestei capacități dialogice a însemnat pentru om recuperarea sensului existenței – ocultat până la Învierea lui Hristos de întunericul morții – și a demnității persoanei umane – unică, irepetabilă și cu valoare absolută înaintea lui Dumnezeu, având, prin perspectiva învierii în Hristos, șansa nemuririi.

Învierea Mântuitorului înseamnă posibilitatea ca omul să vadă într-o nouă lumină („Am văzut lumina cea adevărată...”) nu doar relația sa cu Dumnezeu și cu semenii, ci întreaga creație. Aceasta a fost, de altfel, adusă la existență de către o Persoană conștientă, pentru o persoană conștientă, care să-i priceapă rațiunile pentru îmbogățirea ei spirituală²⁸ și dobândirea vieții veșnice.

26. *Ibidem*, p. 106.

27. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Chipul nemuritor...*, p. 149.

28. Sfântul Atanasie cel Mare, *op. cit.*, p. 137.

Dacă după căderea în păcat a lui Adam și a Evei exista o contaminare prin transmiterea morții, a aplecării spre păcat, a necunoașterii și incapacității de dialog cu Dumnezeu, după Întruparea Cuvântului exista posibilitatea unei „contaminări” pozitive de cunoaștere și comunicare. Părintele Dumitru Stăniloae arată: „Cuvântul Însuși întrupându-Se și însușindu-Și cuvântul omenesc, face pe ceilalți oameni să-L cunoască și fiecare om, umplut de lumină și de puterea lui Hristos, poate face alți oameni să-L cunoască și aceștia, la rândul lor, să-L cunoască pe Dumnezeu prin toate”²⁹.

Cele trei numiri pe care Sfântul Atanasie cel Mare le dă Fiului lui Dumnezeu – Cuvântul, Înțelepciunea și Puterea Tatălui – ni-L descoperă pe Acesta ca fiind deodată Cel ce comunică și Se comunică, Se dăruiește, Se jertfește. Cuvântul desemnează Persoana în comuniune iubitoare; Înțelepciunea ni-L descoperă ca Subiect cunoscător, care izvorăște rațiunile, sensurile tuturor lucrurilor; Puterea – Hristos-Logosul este Subiectul tuturor puterilor firii și al celor mai presus de fire, este Cel care ne comunică, din iubire, și cuvântul, și înțelepciunea, și puterea. Iar scopul principal pentru care ni Se comunică nu este doar unul pedagogic, El nu doar ne arată calea, ci se identifică total cu ea (In. 14, 6), ca noi, unindu-ne cu El, să dobândim îndumnezeirea: „Cuvântul S-a întrupat, ca noi să fim îndumnezeiți”³⁰.

În „Trei cuvinte împotriva arienilor”, Sfântul Atanasie cel Mare accentuează dumnezeirea Fiului-Logos și nașterea Lui mai înainte de veci, cu argumentul simțului comun: „Deci cine va fi atât de fără minte, ca să se îndoiască despre Fiul că este pururea? Căci cine a văzut cândva lumina fără strălucirea luminii, ca să spună despre Fiul că «era cândva când nu era»?”³¹. Mentea noastră însăși postulează existența unei Rațiuni supreme din veci, care nu poate fi decât personală, conștientă și care stă la baza întregii raționalități inconștiente a lucrurilor. Întreaga creație își are temelia într-un ipostas rațional infinit, fără de care totul s-ar risipi ca o casă fără fundament.³²

29. *Ibidem*, p. 142, nota 104.

30. *Ibidem*, p. 151.

31. *Ibidem*, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, p. 168.

32. *Ibidem*, p. 178, nota 37.

Dumnezeu-Cuvântul este, atât prin raționalitatea Lui, cât și prin caracterul Său ipostatic, fundament al tuturor rațiunilor. Sfântul Atanasie cel Mare subliniază din nou relația dintre Dumnezeu-Tatăl și Dumnezeu-Fiul, aflați într-un veșnic dialog al iubirii, dialogul Creatorului cu Sine, în care și prin care se cunoaște desăvârșit din eternitate, căci un Dumnezeu care n-ar ști din veci de Sine în întregime nu ar fi Dumnezeu adevărat. Dacă omul are nevoie de dialogul cu celălalt pentru a se lămuri în orice privință și pentru a deveni mai conștient de sine, Dumnezeu poartă acest dialog în Sine Însuși; El naște din sine pe Cel cu care dialoghează, partenerul de dialog nu îi este exterior. Dacă Dumnezeu nu ar purta acest dialog veșnic al iubirii cu Cuvântul Său interior, ar fi lipsit de conștiință și de iubire, ar fi o natură inconștientă, lipsită de libertate, o esență oarbă, supusă unor legi inconștiente; iar ce este Tatăl este, după ființă, și Fiul.³³

Cuvântul este Fiul lui Dumnezeu, desăvârșit din veci în existență și în bine, și pentru că este neschimbabil, cuprinzând în Sine infinitatea sensurilor, puterilor și valorilor: „Dacă este schimbător și sporește în fiecare zi, nu este nici desăvârșit”³⁴. Fiul este neschimbător, viu și lucrător asupra noastră prin energiile necreate pe care le iradiază, ca și Chip integral al Tatălui, născut din El mai înainte de veci, sensul și ordonatorul întregii existențe: „Dar Fiul, fiind din Tatăl și propriu Ființei Lui, este neschimbat și nealterabil, ca Tatăl însuși. Căci nu se poate zice că s-a născut dintr-o ființă neschimbătoare un Cuvânt schimbător și o Înțelepciune ce se modifică. Cum ar mai fi Cuvânt, dacă ar fi schimbător?”³⁵.

Sfântul Atanasie arată importanța faptului că Fiul este însuși Cuvântul și Rațiunea supremă care se adresează rațiunii umane. Tatăl se exprimă cel mai deplin prin Fiul și în iubirea dintre Tatăl și Fiul se arată sensul deplin al existenței, raționalitatea creației. Pentru că Fiul este Cuvântul din ființa Tatălui, devine posibilă ridicarea oamenilor, în Iisus Hristos, deasupra legilor naturii, prin bunătate, sfințenie, iubire, înțelepciune, care sunt implicate în ființa Lui, nu dobândite la un mo-

33. Prof. dr. Stylianos G. Papadopoulos, *op. cit.*, p. 285.

34. Sfântul Atanasie cel Mare, *op. cit.*, p. 198.

35. *Ibidem*, p. 200.

ment dat: „El este Fiu adevărat și singur El, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat. Deci nu a primit aceste însușiri ca plată a virtuții, nici nu e altul decât acestea, ci e acestea după ființă”³⁶.

Există o diferență fundamentală între Cuvântul lui Dumnezeu viu și lucrător, și cuvântul omenesc, care nu poate crea și transforma lucrurile, nu poate opera prefaceri reale în inima omului. Aceasta pentru că în cuvântul dumnezeiesc este prezent Însuși Dumnezeu Cuvântul, ca Persoană vie, pe câtă vreme în cel omenesc este doar puțin prezentă persoana celui ce grăiește și numai în măsura în care are în sine Cuvântul dumnezeiesc, fără de care l-ar putea conduce pe celălalt nu doar spre bine, ci și spre rău. De altfel, cuvântul omenesc exprimă gânduri finite și ține de făptură, nu este necreat, ca al lui Dumnezeu. Cuvântul Tatălui arată tot ce este Tatăl deodată și pururea, fiind Chipul unic al Tatălui, în timp ce cuvintele oamenilor sunt multe și deosebite și de aceea trec în fiecare zi, pentru că cele dintâi nu rămân, ci dispar”³⁷.

Sfântul Atanasie cel Mare face referire din nou la harul dumnezeiesc, ca punte de legătură între Dumnezeu și om: „Harul este unul, fiindu-ne dat de la Tatăl, în Fiul”³⁸, și în el se simte iubirea dintre Tatăl și Fiul în Duhul Sfânt, producând și în noi iubirea față de Tatăl ceresc și față de Fiul Său, ca frate al nostru în Duhul Sfânt, și față de semeni, ca frați ai noștri. De altfel, noi fiind creați după chipul Cuvântului, suntem ființe cuvântătoare, avem întipărite în noi cuvântul și înțelepciunea, cunoașterea și cugetarea, care, nealterate de păcat, ne responsabilizează, ne îndeamnă la iubirea de fii față de Tatăl și de frați față de oameni, ca frați ai Mântuitorului Hristos. Unde nu mai funcționează corect cuvântul și înțelepciunea, se slăbește relația omului cu Dumnezeu ca Tată și cu oamenii ca frați”³⁹.

În concluzie, toată teologia Sfântului Atanasie cel Mare este o teologie a Logosului, văzut ca Persoană dumnezeiască egală cu Tatăl și cu Duhul. Logosul ca Persoană, din care iradiază rațiunile tuturor lucrurilor, și Cuvânt, care vorbește prin toate lucrurile, vrând să îi lege pe oameni de Sine, este atât Creatorul, cât și Proniatorul lumii, dar și

36. *Ibidem*, p. 203

37. *Ibidem*, p. 272.

38. *Ibidem*, p. 278.

39. *Ibidem*, p. 319, nota 206.

Mântuitorul ei. Din Cuvântul lui Dumnezeu ca Rațiune supremă decurg sensurile tuturor celor create; în același timp, în comuniunea cu El, ca Subiect al cuvintelor, toate au viață. Absența comuniunii cu El și cu semenii, manifestată prin carența de comunicare sau surrogat de comunicare cu celălalt, puse la îndemână de tehnologia modernă, înseamnă ratarea vocației de persoană – chip al lui Dumnezeu, dar și alienare, înstrăinare față de Dumnezeu, față de semenii și mai ales față de sine, având drept consecință obsesia absurdului existenței. Doar iubirea față de Dumnezeu – care ne-a creat și ne-a mântuit prin Cuvântul Său – manifestată în iubirea față de aproapele poate deschide punți de comunicare reală, ne poate ajuta să ieșim din izolare, din închisoarea propriului egoism și, în final, să regăsim sensul vieții și frumusețea ei.